

Die uw jeugd vernieuwt als die van een arend

De Reformatie

Weekblad tot ontwikkeling van het gereformeerde leven

Korea: Oud contact, nieuwe situatie

Er moet evenwicht zijn

In Korea trof ik een zelfbewust en assertief christendom aan, zo schreef ik vorige week. Onze zusterkerken daar, de Kosin-kerken, leven volop in die situatie. Daarmee zullen we rekening moeten houden. In dit artikel wil ik iets over het kerkelijk leven in Korea doorgeven en daaraan wat gedachten over onze kerkelijke relatie verbinden. Dat doe ik, uitgaande van Paulus schrijft in 2 Kor. 8,13: “Er moet evenwicht zijn”. Het gaat Paulus daar om de wederkerigheid waardoor kerkelijke relaties gestempeld behoren te zijn.

B. Kamphuis ■

In dit nummer

<i>Kerkelijk leven</i> - B. Kamphuis	
Korea. Oud contact, nieuwe situatie	149
<i>Uit de kerken, Boekbespreking</i>	152
<i>Meditatief</i> - J.B. de Rijke	
Oordeel	153
<i>Wandelen met God</i> - K. van den Geest	
Niet kinderdoop maar gezinsdoop!	154
<i>Achtergronden</i> - P.H.R. van Houwelingen	
Wie van de drie?	156
<i>Liedboek</i> - J. Smelik	
Kiedboek gezang 19:	
Uit angst en nood stijgt mijn gebed	159
<i>Samenleving</i> - M.J. Verkerk	
Pastoraat rond huwelijk en echtscheiding	161

Oud contact

In 1967 besloot de Generale Synode van Amersfoort-West kerkelijke correspondentie aan te bieden aan ‘The Presbyterian Church in Korea’. Daarmee werd bedoeld de kerk die als de ‘Kosin-kerk’ bekend staat. Het was het eerste officiële kerkelijke contact van onze kerken met een kerk die niet uit emigratie vanuit Nederland is voortgekomen. Alleen al daarom was het een belangwekkend besluit: de horizon van de kerken werd verruimd. Bovendien was het voor het eerst een relatie met een kerk die niet de drie Formuleringen van Eenheid als belijdenisgeschrift heeft. De Kosin-kerk is voortgekomen uit presbyteriaanse zending vanuit Amerika. Presbyteriaanse kerken hebben als belijdenisgeschriften de ‘Westminster Standards’ uit 1647, bestaande uit de Westminster Confessie en twee catechismi, de Grote en de Kleine Westminster Catechismus. Inmiddels zijn we bijna 40 jaar verder. Er is op allerlei wijzen gestalte gegeven aan deze relatie. Onze kerken hebben in de jaren zeventig van de vorige eeuw geld gegeven voor de gebouwen

van het Korea Theological Seminary, dat toen in Pusan gehuisvest was. In de jaren tachtig waren er in Pusan twee zendeling-docenten uit Nederland, ds. J.M. Batteau en dr. N.H. Gootjes. Geregeld gingen er docenten van Kampen naar Korea voor het geven van gastcolleges. Tevens waren en zijn er nog steeds een aantal studenten uit de Kosin-kerk in Kampen. Verschillende van hen zijn hier gepromoveerd. Verder troffen de kerken elkaar natuurlijk ook op de conferenties van de ICRC. Kortom: de relatie bestond niet alleen op papier, maar er is op allerlei wijzen invulling aan gegeven.

Vele kerken

In mijn vorige artikel schreef ik al over de vele kerktorens die je in de Koreaanse steden ziet. Het is voor een buitenstaander nauwelijks na te gaan, waarvoor al die kerken staan. Natuurlijk, er zijn rooms-katholieke kerken, pinksterkerken, liberale kerken. Maar ook als het gaat om orthodoxe kerken van calvinistische signatuur is er nog een behoorlijke variëteit. Soms heeft de gescheidenheid een principiële oorzaak, soms zijn er ook persoonlijke tegenstellingen of politieke achtergronden. Net zo moeilijk als het is voor een buitenlander het 'tien keer gereformeerd' in Nederland te doorgronden, net zo moeilijk is het voor ons om goed zicht te krijgen op het kerkelijk leven in Korea. De Kosin-kerk is gegroeid rondom het Korea Theological Seminary (KTS), dat weer zijn ontstaan vond in moedig verzet tegen de Japanse keizercultus. Terwijl vele christenen en kerken onder de druk van zware vervolging mee gingen doen aan die cultus, bleven de broeders van het KTS die cultus afwijzen, om Jezus als enige Heer te eerbiedigen. Krachtig werkte de Geest van Christus hier. Het is heel begrijpelijk dat in de contacten met Korea dit werk van de Heilige Geest is opgevallen en dat met deze kerken een relatie is aangegaan en niet met andere.

Dat wil niet zeggen dat je daarom alle andere kerken in Korea zou moeten veroordelen. Laat ik twee voorbeelden geven. Niet om het belang van de contacten met Kosin te relativeren, maar wel om te laten zien dat er in Korea ook elders liefde voor de Schrift en voor de gereformeerde leer is.

Hapdong en IRCK

In de eerste plaats: Ik heb in Suwon college mogen geven aan het zogenaamde Hapdong seminarie. De naam 'Hapdong' is in Nederland wel bekend als de naam van een kerk die nauw verwant is met onze zusterkerk. Maar het Hapdong seminarie is weer ontstaan in 1979 uit een afsplitsing van deze Hapdong-kerk, omdat daarin vrijzinnigheid doorgedrongen zou zijn. De daaruit voortgekomen kerken staan bekend als 'Hapchin'. Maar om aan te geven dat men in de lijn van de vroegere Hapdong-kerk wilde blijven staan, koos men die naam voor het

seminarie. Het is een kerkgemeenschap die qua grootte vergelijkbaar is met de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt. Op het seminarie studeren zo'n 300 studenten. Van de docenten hebben de meesten gestudeerd aan het Westminster Seminary in Philadelphia, USA, de bekende orthodoxe presbyteriaanse opleiding. Ik trof daar een heel plezierige atmosfeer en een grote geestelijke verwantschap.

In de tweede plaats: in Daejeon (een grote stad in het midden van Zuid-Korea) heb ik gepreekt in de Independent Reformed Church of Korea (IRCK). Dat is de enige kerkgemeenschap in Korea die de naam 'gereformeerd' draagt. Het is een kleine groep van een vijftal kerken, die gesticht is door wijlen een zekere dr. Kim. De dominee in Daejeon draagt ook de naam Kim, en studeert bij prof. Peels in Apeldoorn. Hij is herhaaldelijk hier in Nederland geweest en kent onze kerken goed.

De Independent Reformed Church is een zeer actieve kerkgemeenschap, die veel energie steekt in het kerkelijk onderwijs aan de kinderen, op grond van de verbondsgedachte. In dat opzicht voelen ze zich ook nauw aan ons verwant. Ze hebben een eigen uitgeverij in Seoul, waar o.a. vertaald werk vanuit onze kerken wordt gepubliceerd. Slechts met een enkele van de mensen daar kon ik een beetje in het Engels communiceren. Maar allemaal kenden ze de woorden 'Afscheiding', 'Doleantie' en 'Vrijmaking'. Toch is deze IRCK allesbehalve een kopie van onze kerken. De liturgie is geheel gebaseerd op het ordinarium en er wordt gezongen uit een prachtige liedbundel met liederen die allemaal geschreven en gecomponeerd zijn door dr. Kim, die behalve theoloog ook musicoloog was. De melodieën zijn origineel, maar qua sfeer verwant aan onze psalm-melodieën. Overigens is ds. Kim nu bezig ook psalmen in het Koreaans te berijmen, op de melodieën die wij ook gebruiken. Bovendien heeft hij de prediking uit de Heidelbergse Catechismus in zijn gemeente ingevoerd.

Ik heb me in deze kerk erg thuis gevoeld. Ik proefde er een grote liefde voor de gereformeerde belijdenis en honger naar het woord van God. In de kerk was, anders dan meestal in Korea, veel jeugd aanwezig, die ook enthousiast meedeed. Na afloop van de dienst was er ruimte voor een soort leergesprek over de preek, waarvan goed gebruik werd gemaakt. De dienst vond niet plaats in een luxe kerkgebouw, maar in een bovenzaaltje van een restaurant: de IRCK is allesbehalve welvarend.

Op de ICRC heeft de IRCK zich inmiddels twee keer als waarnemer laten vertegenwoordigen. Lid kunnen ze nog niet worden, omdat ze daarvoor door een aantal andere lidkerken moeten worden voorgedragen. Voor zover ik dat in Korea kon zien, is er voor zo'n voorzicht alle aanleiding.

Kosin

Maar nu terug naar onze zusterkerken. Deze kerkgemeenschap is ongeveer twee keer zo groot als de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt. De kerkdiensten waarin ik ben voorgedaan waren heel goed voorbereid en strak georganiseerd. Prachtig geklede kerkkoren traden op, heel de liturgie was te volgen via de beamer en wie de voorganger niet goed kon zien werd geholpen met videoprojectie op enorme schermen.

Het kerkelijk leven speelt zich voornamelijk op zondag af. Veel kerkleden komen van ver, vaak blijven ze ook na een verhuizing lid van dezelfde gemeente. Vergaderingen, bijbelstudie, jeugdwerk: alles moet daarom op zondag gebeuren. Daarom hebben de kerken ook een restaurant, met het lekkerste Koreaanse eten, waar het tussen de middag een drukte van belang is.

Hadden de Kosinkerken indertijd financiële hulp nodig voor hun seminarie, nu is daar geen sprake meer van. Inmiddels is het seminarie verhuisd naar Cheonan en daar zijn aan de rand van de stad indrukwekkende gebouwen neergezet. Collegezalen, grote werkruimtes voor de docenten, administratie, bibliotheek, kantine, dormitory en een reusachtige aula: het is allemaal perfect in orde, de ict-voorzieningen zijn op hoog niveau, alles functioneert en is goed onderhouden.

Daaruit blijkt dat deze kerken welvarend zijn. Ook op allerlei andere terreinen zie je dat. Het gemiddeld opleidingsniveau is hoog. Ik hoorde van een gemeente in Seoul, die driehonderd artsen onder haar leden telde. De Kosinkerken houden hun welvaart overigens niet voor zichzelf. Ze tellen een indrukwekkend aantal zendelingen, over heel de wereld: bijna driehonderd. Op hun missiologisch centrum in Daejeon zag ik een wereldkaart bezaaid met vlaggetjes: overal werken hun mensen.

Ook in diaconaal werk tonen zij hun inzet voor het evangelie. In het dormitory bij het seminarie zijn kinderen ondergebracht, die uit Noord-Korea gevlucht zijn. Vele gemeenteleden heb ik gesproken die hun vakantie besteden voor evangelisatie- of zendingswerk. Dokters dienen zo bijvoorbeeld een tijdlang als vrijwilliger in een zendingshospitaal. In deze opzichten valt er voor ons veel te leren van onze zusterkerken.

Gereformeerd?

Zijn de Kosinkerken gereformeerd? Als het om de fundamentele zaak gaat van de trouw aan de Heilige Schrift, dan is dat ongetwijfeld het geval. Tijdens mijn verblijf in Korea werd de jaarlijkse General Assembly gehouden. Daar werd een docent aan het seminarie geschorst, omdat hij verdacht werd van een schriftkritische instelling. Uiteraard kan ik die zaak op zich niet beoordelen. Maar er blijkt in ieder geval wel uit hoe ernstig men de Schrift als

hoogste norm neemt: daar mag je absoluut niet aan tornen.

Ook als het gaat om de centrale inhoud van de leer zijn de Kosinkerken gereformeerd te noemen. Alleen bij Jezus Christus is het heil te vinden. Zijn kruis en zijn opstanding staan centraal. Je hoort dat alleen al aan de enthousiaste reacties als de naam van de Heiland genoemd wordt in de kerkdiensten. Ook daarin voel je je als gereformeerd christen uit Nederland heel nauw met deze kerk verbonden. Ik heb niet de indruk gekregen dat de Westminster belijdenisgeschriften in deze kerken een grote rol spelen. Ze zijn aanvaard als grondslag voor het kerkelijk leven, maar dat wil niet zeggen dat prediking en onderwijs erdoor gestempeld worden. Anderzijds is de achtergrond van het Amerikaanse presbyterianisme met zijn opwekkingstraditie heel duidelijk merkbaar, in de liederen, in de sfeer van de kerkdiensten, en ook in theologische opvattingen.

Discussies die momenteel ook in onze kerken gevoerd worden, spelen ook in Korea. Zo zijn de gaven van Heilige Geest, inclusief genezing en tongentaal, een belangrijk onderwerp, waarbij meningen en praktijken onderling ver uiteen blijken te lopen. Ook 'power ministry' is een punt van discussie: het uitdrijven van boze geesten in de kracht van Jezus Christus.

Typisch Koreaans is dan dat een link gelegd wordt naar het sjamanisme: anders lopen de mensen naar de sjamanen, daarom kunnen we het beter in de kerk doen. Misschien dat dan vergeten wordt dat het juist typisch heidens is om de vraag naar de kracht zo centraal te stellen: wie is de sterkste? Maar in het evangelie staat de vraag naar het recht centraal: Jezus Christus heeft aan het recht van God voldaan. Zo is Hij onze Heer geworden, door ons vrij te kopen van de zonde.

Uiteraard heb ik vaak gesproken met Koreaanse predikanten en theologen met een Nederlandse achtergrond: mensen die in Kampen of Apeldoorn gestudeerd hadden. De taalbarrière was met hen het kleinst. Bij hen leefde het verlangen gereformeerde overtuigingen, bijvoorbeeld rond verbond en kerk, meer ingang te doen vinden in hun kerken. Maar zij merken dan ook hoe moeilijk dat is. Er werken in hun kerken ook vele andere achtergronden. Presbyteriaans in Korea is bepaald niet vanzelfsprekend hetzelfde als gereformeerd in Nederland. Het is zaak daarmee goed rekening te houden.

Bescheidenheid

Daarbij past ons als Gereformeerde Kerken ook een zekere bescheidenheid. De Here God heeft ons in onze geschiedenis rijk gezegend, wij hebben veel mogen leren van grote voorgangers, wij hebben veel ervaring opgedaan in de vormgeving van ons kerkelijk leven. Maar ook elders heeft God gewerkt. Zoals wij onze rijkdom door mogen en willen geven, zo leeft dat

verlangen ook bij anderen. Besef dat wij ook van anderen kunnen leren, maakt je bescheiden. Dan begin je met luisteren, dan ben je voorzichtig met kritiek, dan durf je je kwetsbaar op te stellen.

Eerlijk gezegd kreeg ik in Korea niet direct de indruk dat wij als gereformeerden bekend staan om onze bescheidenheid. Een collega in Cheonan vroeg mij om in zijn college te vertellen over de Vrijmaking. Dat vond ik heel eervol en ik heb mijn best gedaan om duidelijk te maken waar het toen precies om ging. Je merkt dan hoe moeilijk het is om zaken als 'veronderstelde wedergeboorte' en 'de zekerheid van het verbond' duidelijk te maken aan mensen met een totaal andere theologische en spirituele achtergrond, zeker als ook de taal er nog tussen zit (of eigenlijk twee talen: ik sprak in het Engels en mijn collega vertaalde het in het Koreaans). Toch vond ik het ook nodig erop te wijzen dat het ook zijn gevaren heeft om het verbond centraal te stellen. Het innerlijk leven met de Here, de noodzaak van wedergeboorte, kan dan vergeten worden.

Achteraf bleek mijn collega erg verbaasd dat ik dat had gezegd. Aanvankelijk dacht hij zelfs mij verkeerd begrepen te hebben. Hij had de indruk dat Vrijgemaakten altijd zo overtuigd waren van hun eigen gelijk, dat ze niet tot zelfkritiek in staat waren. Dat heeft mij wel beschaamd gemaakt. Bescheidenheid is kennelijk niet onze meest opvallende deugd. Dat zou de doorwerking van de gereformeerde overtuiging in Korea wel eens erg kunnen belemmeren.

Evenwicht

Daarmee ben ik weer terug bij het begin van het artikel: 'Er moet evenwicht zijn'. Als je kijkt naar de contacten tussen Nederland en Korea, is de beweging volstrekt duidelijk: van hier naar daar. Wij gaven geld, wij stuurden docenten, wij leidden hun studenten op. Natuurlijk kwam hier wel eens een Koreaanse voorganger preken of college geven, maar dat was een uitzondering.

Ik begrijp best dat de situatie zo gegroeid is. Het is ook moeilijk om er snel verandering in te brengen. Toch zou onze houding zo moeten zijn, dat onze bereidheid om ontvangende partij te zijn duidelijk is. Anders wekken wij voornamelijk irritatie.

Op dit moment heeft de Koreaanse kerk ons niet meer nodig in die zin dat ze eenzijdig van ons afhankelijk zou zijn. Ze hebben geld genoeg, ze hebben docenten die geschoold zijn in Zuid-Afrika, Engeland, Amerika, ze hebben vele relaties. Alleen als wij de relatie de vorm weten te geven van wederkerige afhankelijkheid, heeft ze toekomst. Ik hoop dat onze deputaten Betrekkingen Buitenlandse Kerken de wijsheid zullen ontvangen om zo'n vorm te vinden.

Prof. dr. B. Kamphuis is hoogleraar dogmatiek aan de Theologische Universiteit te Kampen

Ouderling in ons dorp

Boekbespreking

De tijd van de geschenken komt er weer aan. Voor al die vaders die ambtsdrager zijn, kan ik een aardig geschenkje aanbevelen. *Ouderling in ons dorp* is een boekje met columns van Pieters. Ze zijn eerder opgeschreven in het blad *Dienst voor ambtsdragers* onder de naam Pieters. De echte auteur blijkt Sjirk Kuijper te zijn. Hij was een tijdlang ouderling in de gemeente Franeker. Hij schrijft ter bemoediging en overdenking een aantal korte, geanonimiseerde stukjes over het ervaringen in het ambt. Iedere ambtsdrager zal er wel iets van herkennen. De kwade reuk van het vergaderwerk in de kerkenraad. De goede sfeer in de kerkenraad, waardoor je er nooit terneergeslagen vandaan komt. 'Het is een mirakel, hoe Christus weer onopvallend de leiding neemt'. In een andere column beschrijft hij hoe een ogenschijnlijk nutteloze brief over roken tot een eigen bezinning in de kerkenraad leidt. Hoe een gesprek verloopt met een 'geliefde broeder en zuster', die vrijgemaakt op wielen zijn geworden. De meeste columns zijn geschreven met een snik en een grimlachje. Een aardig boekje om weg te geven in de komende decembermaand: om uw man/vader ambtsdrager wat op te beuren. Of om als huisgenoten je eigen geestelijke blik op het ambt weer eens wat te verruimen!

Ouderling in ons dorp door Pieters is een uitgave van Stichting De Wijnkuip te Franeker. ISBN 90 7770507 4

uit de kerken

Enschede-West - beroepen: H.P. Dam te Hardinxveld-Giessendam.

Assen-Zuid - beroepen: G.F. de Kimpe te Hardenberg-Baalderveld

Hilversum - beroepen: R. Kelder te Nijkerk

Niezijl i.c.m. Grijpskerk - beroep aangenomen: J.A. Vos te Musselkanaal/Valthermond

Winschoten - bedankt voor beroep: J.A. Vos te Musselkanaal/Valthermond

Buitenpost - nieuw adres: ds. R. Prins, De Achtkant 18, 9285 VG Buitenpost.

Dokkum - nieuw adres: ds. K.D. Smit, Bonifatiuspolder 80, 9103 PR Dokkum.

Amsterdam - nieuw adres: ds. R.J. Meijer, Middenweg 166, 1097 TZ Amsterdam, tel. 020-4160726.

Kantoor gemeentestichting A'dam-Centrum blijft op: ds. R.J. Meijer (week), Van Ostadestraat 348-I, 1073 TZ Amsterdam, tel. 020-6753999.

Hardenberg - correctie: ds. R. Tigelaar, tel. werk 0523-270281, tel. privé 0523-270283

Oordeel

Lot, die rechtvaardig was

2 Petr. 2:7

J.B. de Rijke ■

Gekozen

Denk aan de vrouw van Lot, zegt Jezus in Luc. 17. Maar als ik denk aan de vrouw van Lot, denk ik eerst aan Lot en zijn gezin. Zo op het oog een leuk gezinnetje. Man, vrouw, twee dochters incl. schoonzoons. Ze hebben het aardig voor elkaar daar in Sodom. Resultaat van Lots keuze om in Sodom een bestaan op te bouwen. Een gezegend bestaan?

Als je van tevoren weet wat de gevolgen van je keuzes zijn, zou je die dan weer zo maken? Ooit koos Lot voor zekerheid. Naar het vruchtbare Sodom te verhuizen leek meer stabiliteit te geven dan als nomade te trekken door het beloofde land. Maar Lot wist dat Sodom zondig was. Als hij na zijn vlucht uit Sodom de balans opmaakt dan kan Lot dat niet los zien van zijn keuze om naar Sodom te verhuizen. Eerst zijn huis, bezittingen en schoonzoons kwijt. Vervolgens zijn vrouw. En dat zijn dochters het in hun hoofd hebben gehaald om incest met hem te plegen lijkt helemaal in de sodomitische geest te passen. Lot koos. En vervolgens zijn vrouw en zijn dochters.

Gods oordeel

Dat ik niet enthousiast ben over Lots keuze is nog maar magertjes uitgedrukt. Ik heb aan het einde van Genesis 19 mijn oordeel wel klaar... Alleen, bladerend in mijn Bijbel kom ik bij een ander oordeel. Dat van de Here God. En lees ik dat nu goed? De rechtvaardige Lot. Bladerend in mijn commentaren merk ik dat ik niet de enige ben die moeite heeft met die uitdrukking. Op zijn hoogst wordt zijn rechtvaardigheid 'relatief' genoemd. De gunstige uitzondering in een stad vol zonde. Maar wat is dat toch met mij dat Gods oordeel en o.a. dat van mij zo uit elkaar lopen?

Worsteling

Wat in Genesis compleet ontbreekt, komt in 2 Petr. 2 sterk naar voren. De worsteling die Lot

heeft ervaren. Het lijden onder het ongeloof van zijn omgeving. Had Lot de keuze om dat achter zich te laten. Om zich terug te trekken in een gebied waar die goddeloosheid minder was? Ongetwijfeld. Maar de aarzeling bij Lots vertrek laat zien dat, wellicht ook vanwege zijn gezin, alles in Sodom loslaten ook wel heel ingrijpend was. Heeft Lot misschien nog een tijdje gedacht dat zijn aanwezigheid in Sodom verschil zou uitmaken voor de omgeving? Immers, als er maar genoeg rechtvaardigen zouden zijn geweest zou Sodom gespaard zijn gebleven. Verlenging. Tijd voor bekering.

Gered

Lot koos. En vervolgens ook zijn vrouw en dochters. De keuze van de laatsten staat niet los van de keuze van de eerste. Waar ligt de balans tussen Lots verantwoordelijkheid en de persoonlijke verantwoordelijkheid van zijn gezinsleden? Lot als rechtvaardige kende zijn worstelingen, en werd gered.

Iemand maakt een keuze waar je niet enthousiast over bent. Het zal je niet verbazen als dit op veel punten verkeerd gaat. En als die ander er dan tegenaan loopt... Ja, je had hem nog zo gewaarschuwd! Eigen schuld? Keuzes hebben gevolgen. Dat zie ik. Soms heel voorspelbare gevolgen. Maar, zie ik ook de worsteling van de ander? Heb ik er oog voor? God ziet het hart aan. En Hij oordeelt rechtvaardig wie rechtvaardig is. **HERE** help mij, om te voorkomen dat ik mijn oordelen over anderen te snel klaar heb. Voorkom dat ik over anderen voor mijn beurt oordeel. Help hen die worstelen vanwege keuzes die ze hebben gemaakt. Geef dat ik me niet boven hen verhef maar naast hen sta. Omdat U van uw kinderen houdt.

Ds. J.B. de Rijke is predikant van de Gereformeerde Kerk te Krimpen a.d. IJssel

Niet kinderdoop maar gezinsdoop!

wandelen met God

K. van den Geest ■

Er wordt beweerd, dat je met de Bijbel in de hand net zo goed voor de kinderdoop als voor de volwassendoop kunt zijn. En dat we het verschil met Baptisten niet zo op de spits moeten drijven. Wat zegt de Bijbel over de doop van kinderen? Antwoord: niets. Baptisten en andere evangelische christenen hebben dus gelijk? Ja, wel vanuit hun manier van omgaan met de Bijbel. Maar daar zit het 'm net: hoe lees je de Bijbel, vooral het Oude Testament?

Hoe lees je het Oude Testament?

Voor veel evangelische gelovigen is het Oude Testament vooral geschiedenis. Het Nieuwe Testament, dat is het deel waar het om gaat. Daarin gaat het over Jezus Christus. Bij het Oude Testament hoort dan de besnijdenis: een *uiterlijk* teken waardoor je bij het volk van God hoorde. Bij het Nieuwe Testament hoort de doop: teken van *geloof*, je redding door geloof alleen.

Maar in Romeinen 4 laat Paulus zien, dat de redding in Jezus Christus, die je door geloof ontvangt, ook al in het Oude Testament volledig aanwezig is. Als voorbeeld noemt hij Abrahams besnijdenis. Abraham vertrouwde op God, toen God hem nakomelingen beloofde. Daarin werd hij zelfs voor alle tijden het grote voorbeeld ('vader van alle gelovigen', Rom. 4:11). Maar, zegt Paulus, Abraham is pas besneden *nadat* hij tot geloof gekomen was (vs. 10). Zo was zijn besnijdenis 'een bezegeling en teken dat hij als onbesnedene rechtvaardig was' (vs. 11)!

Abraham onderging dus eigenlijk een *volwassen-geloofsbesnijdenis*! Hij kreeg dit teken nadat hij tot geloof gekomen was en God hem zijn geloof tot gerechtigheid rekende, hem om zijn geloof aanvaardde. Naast de nieuwtestamentische volwassendoop staat dus de oudtestamentische volwassenbesnijdenis. Beide ontvang je op geloof. Eerst geloven, dan besneden worden, is de regel. Net als in het Nieuwe Testament: eerst geloven, dan gedoopt worden.

Maar: nu staat er in Rom. 4:11 niet, dat Abraham de besnijdenis kreeg als teken van zijn geloof. Hij ontving haar als teken dat hij voor God *rechtvaardig* was door zijn geloof. Niet zijn geloof werd in de besnijdenis bezegeld, maar dat God hem aanvaardde als rechtvaardige. Niet zijn geloof maar wat hij om zijn geloof kreeg. Abraham geloofde God en dit werd hem tot gerechtigheid gerekend (zie ook Gen. 15:6). Zo kreeg hij de gerechtigheid van Christus.

En dat is nu precies hetzelfde als wat Paulus ook zegt van de doop in Rom. 6: de doop is teken van

onze geloofsband met Christus, waardoor we deel krijgen aan zijn dood en opstanding (Rom. 6:4). Maar dan zijn *doop en besnijdenis dus gelijk*! Zowel de doop als de besnijdenis laten zien, dat je door geloof verbonden bent met Christus. Ook de besnijdenis heeft Christus en zijn genade als inhoud. Daarin verschillen beide niet.

Gesprek met Baptisten (en waarlijk vrijgemaakten)

Opent dit geen perspectieven om met Baptisten, evangelische christenen en 'ex-vrijgemaakten' echt in gesprek te komen? Want dan staan besnijdenis en doop niet tegenover elkaar maar hebben ze dezelfde inhoud! Dan kun je ook niet zeggen: de besnijdenis was iets uiterlijks, terwijl de doop iets innerlijks laat zien. Overal in de Bijbel vind je toch de waarschuwing, dat men de besnijdenis niet als de redding zelf mocht gaan zien. Niet het uiterlijk besneden zijn, maar de besnijdenis van de voorhuid van je *hart* is de manier waardoor je verbonden bent met God en zijn genade ontvangt (bijv. Deut. 10:16). Ook dat was in het Oude Testament niet anders dan in het Nieuwe.

De besnijdenis is door de apostelen dan ook niet afgeschaft. In de eerste tijd gingen de joodse christenen gewoon door met de besnijdenis. Maar wel waren de apostelen heel beslist toen de vraag kwam, of niet-joodse christenen ook besneden moesten worden. Joden die tot geloof in Christus kwamen, werden wel gedoopt. Maar niet-Joden die tot geloof kwamen, behoeften niet eerst besneden te worden. Dat mócht zelfs niet, niet als voorwaarde om bij Christus' gemeente te horen. Je ziet dan ook, dat de besnijdenis langzamerhand minder betekenis kreeg. Wie besneden is, moet wel gedoopt worden, maar wie gedoopt is, heeft geen besnijdenis meer nodig.

Als besnijdenis én doop dezelfde inhoud hebben, is dat ook logisch. Eén van beide moet dan verdwijnen. Dan ligt voor de hand, dat juist de besnijdenis aan betekenis verliest. Beide willen hetzelfde geschenk van God laten zien. De besnijdenis zegt dat in de vorm van een oudtestamentische belofte, de doop past meer bij de vervulling daarvan. De doop is rijker, zij spreekt van afwassing van onze zonden en vernieuwing van ons leven door het bloed en de Geest van Christus. Terwijl de besnijdenis a.h.w. nog in bedekte termen spreekt, in beeldspraak die past bij het Oude Testament. Het bloed van de besnijdenis is als het bloed van de offers: het wijst vooruit naar het offer van Christus. De doop wijst terug op zijn volbrachte offer. De besnijdenis is als een foto van veraf, terwijl de

doop een foto van dichtbij is, een close-up. Je ziet scherp waar het om gaat: om Christus en zijn Geest.

Gezinsdoop

Doop en besnijdenis hebben dezelfde inhoud, Christus. Daar kunnen we 't wel over eens worden. Maar dan? Wat is de plaats van de *kinderen* daarin? Kijk daarvoor dan weer naar Abraham. Abraham werd besneden, nadat hij door geloof zijn vertrouwen op God gesteld had. Hoe kan God dan vervolgens eisen, dat ook zijn zoon al *een week na zijn geboorte besneden* moest worden? En hoe kan het dan, dat God zelfs alle mannen en jongens in Abrahams huis daarin wil betrekken? Hoe kan Hij zelfs zeggen, dat wie zich niet laat besnijden zijn verbond verbreekt? Stapt God daarmee niet af van de lijn, dat je alleen door geloof in zijn rijk komt?

Maar waarom koos God juist dat teken van het besnijden? Bij andere volken was besnijden teken van de eigen voortplantingskracht. Het mannelijk geslachtsdeel werd gezien als symbool van kracht: als het orgaan dat het leven doorgeeft aan volgende generaties. Bij Abraham krijgt de besnijdenis een volkomen nieuwe betekenis. Bij hem is zij niet teken van kracht maar van *zwakte*. In de jaren daarvóór had God Abraham 'uitgeput'. Hij beloofde hem nageslacht, maar het werd steeds duidelijker dat dat onmogelijk was. Abram was bijna honderd en Saraï had de overgang al gehad. Een kind krijgen was uitgesloten. Zo wordt duidelijk waar God op uit is: op een wonder. Het kind dat geboren wordt, komt er niet door menselijk vermogen, maar door Goddelijk ingrijpen. God bouwt zijn volk niet uit menselijke *kracht*, maar met menselijke *zwakte*. Pas als Abrahams zwakte bewezen is, wordt Izak geboren. En zo schakelt God dat uitgeschakelde huwelijk van Abraham en Sara weer in, maar dan voor zijn verlossingswerk. Abrahams nageslacht kwam niet in Gods verbond door geboorte maar komt in de kring van Gods liefde door de kracht van Gods belofte, zijn schepend spreken.

Zo werden alle jongens er door dat teken aan hun lichaam levenslang aan herinnerd, dat het God is die zijn verbond met zijn volk tot stand brengt. Gods redding wordt werkelijkheid alleen door de macht van God die roept. Zo vormt Hij een volk, niet langs biologisch-nationale weg, maar door zijn Geest en Woord. Vandaar Abrahams 'volwassenbesnijdenis': God begint bij de gelovigen maar via hen roept Hij zijn kinderen. Izak en zelfs het huispersoneel hoefden niet eerst buiten de kring van Gods liefde te blijven, totdat ook zij tot een bewust geloof waren gekomen. Nee, Gods roeping en uitnodiging zijn zo ruimhartig, dat zij al van meet af mogen delen in wat God belooft. God roept geen losse individuen maar hele huizen, families, een volk!

Kun je dat nu ook overplaatsen naar de nieuwtestamentische doop? Ja, ook in het Nieuwe Testament ligt de nadruk op God die roept. "*Want voor u geldt deze belofte, evenals voor uw kinderen en voor allen die ver weg zijn en die de Heer, onze God, tot zich zal roepen*" (Hand. 2:39). Ook zie je vele voor-

beelden van gelovigen die gedoopt worden mét hun huis, hun kinderen en zelfs slaven. Paulus zegt in I Kor. 1:16, dat hij het *gezin* van Stefanus heeft gedoopt. Verder zijn de 'huisteksten' in Handelingen bekend, bij de doop van Lydia uit Tyatira en die van de gevangenisbewaarder van Filippi (Hand. 16). Geen terloopse voorbeelden: ze bevestigen hetzelfde ruime 'uitnodigingsbeleid' als in het Oude Testament bij de besnijdenis. God werkt niet benepen met losse individuen aan wie eerst allerlei voorwaarden worden gesteld, maar royaal en gastvrij haalt Hij mensen die het niet verdienen binnen. Daarom kun je beter van 'gezinsdoop' spreken dan van 'kinderdoop': gelovigen worden gedoopt, hun gezin wordt erin betrokken.

En geloven dan?

Is dan het geloof niet belangrijk? Terecht zeggen Baptisten: doop en geloof *kún* je niet scheiden. Maar ouders die hun kind laten dopen, beloven niet voor niets hun kind het geloof bij te brengen! Gedoopte kinderen worden niet aan hun lot overgelaten. Ze krijgen onderwijs dat erop gericht is, dat ze zelf de keus voor Christus maken. En wie die keus niet maakt wordt daar op aangesproken. De doop is een voorschot, maar niet vrijblijvend. Wel is dat geloof een geschenk, het werk van Gods Geest. Maar juist daarom wordt de doop niet zo maar toegepast. Je moet *gelóven* om je kind te kunnen laten dopen. En beloven, dat je dat kind de keuze voor Christus zult leren. Geloof is een gave maar gaat niet buiten onze verantwoordelijkheid om.

Wel is duidelijk: niet wijzelf doen de eerste stap, Góð komt naar je toe. En juist dit is het punt dat weerstand oproept. Het loslaten van de gezinsdoop leidt vaak ook tot het loslaten van andere basale geloofswaarheden. Je komt er bijna vanzelf toe ook aan Gods verkiezing te gaan sleutelen. Dan komt er een motief boven, dat wel eens de diepste drijfveer tot deze weerstand tegen het dopen van kinderen kon zijn. Christenen die zich verzetten tegen de doop van kinderen, leggen vaak nadruk op de 'vrije wil'. Dat je als mens zelf voor God kunt kiezen. Dat sluit aan bij de huidige cultuur, komt daar misschien zelfs uit voort. Mondigheid en individuele zelfbeschikking staan hoog genoteerd. Wij ademen die lucht in en voelen verzet tegen alles waar we niet zelf voor kiezen.

Dat God geen losse individuen roept maar werkt met gezinnen, families, een volk, als de bedding waarin Hij mensen roept, staat daar haaks op. Niet voor niets zoeken we steeds meer naar persoonlijke beleving en bewust geloof. Daar zit veel goeds in, doordat we erkennen dat je er niet komt als je je maar laat mee hobbelen op het platgetreden padje van kerk en traditie. Maar hoe *dúf* je te komen aan Gods initiatief, zijn keuze voor ons! Dan zul je God zelf tegenkomen! Hij laat zich de eer niet roven voor de verlossing die zijn werk alleen is. Dat is waar we tenslotte vol aanbidding bij uitkomen: de HERE alleen redt. Soli Deo Gloria! Hem alleen zij de eer!

Ds. K. van den Geest is predikant van de Gereformeerde Kerk te Hengelo

Wie van de drie?

De Nieuwe Bijbelvertaling, de Herziene Statenvertaling en de Naardense Bijbel met elkaar vergeleken op de proloog van het Johannes-evangelie

P.H.R. van Houwelingen ■

In het artikel van vorige week heb ik drie vertaalvoorbeelden uit de proloog van het Johannes-evangelie behandeld. Mijn bedoeling was door een vergelijking van drie recente bijbelvertalingen op dit beperkte maar centrale tekstgedeelte de knelpunten in beeld te brengen die van belang zijn voor het bijbelvertaalwerk in de gereformeerde traditie.

In dit vervolgartikel wil ik het aantal voorbeelden uit de proloog uitbreiden tot zeven en op basis van dit alles proberen een conclusie te trekken. Vertalen is kiezen, zoals steeds weer blijkt. Per onderdeel kunnen verschillende vertaalkeuzes worden gemaakt. Zulke verschillen zijn er ook tussen de Nieuwe Bijbelvertaling, de Herziene Statenvertaling en de Naardense Bijbel. Bij elk van deze drie vertalingen zijn zowel positieve als negatieve punten aan te wijzen. De onvermijdelijke vraag: 'Wie van de drie?' is dus niet zo gemakkelijk te beantwoorden...

Voorbeeld IV: Johannes 1,12

NBV	Wie hem wel ontvingen en in zijn naam geloven, heeft hij het voorrecht gegeven om kinderen van God te worden.
HSV	Maar allen die Hem aangenomen hebben, hun heeft Hij macht gegeven kinderen van God te worden, <i>namelijk</i> die in Zijn Naam geloven.
NB	Maar zovelen hem hebben opgenomen, hun heeft hij het vermogen gegeven kinderen van God te worden, - zij die geloven in zijn naam.

Het belangrijkste punt uit dit voorbeeld is hoe de woordbetekenis soms gekleurd wordt door de context van het betreffende bijbelboek en in bredere zin door de bijbelse context als geheel. Op zichzelf kan het Griekse woord *exousia* duiden op een recht, vergunning of volmacht. Die betekenis kent het evangelie naar Johannes ook (Joh.5,27; 10,18; 17,2; 19,10). Maar kind van

God zijn geldt als heel bijzonder. Het is beslist geen geboorte- of gewoonterecht. Juist het vierde evangelie maakt duidelijk dat iets anders nodig is dan het proces van menselijke voortplanting. Kind van God wordt men door een bovennatuurlijke geboorte. Daarvoor is de gave van het geloof nodig. In vers 13 lezen we dan ook over gelovige mensen die 'uit God geboren' of 'door God verwekt' zijn. Vanuit de hemel brengt God de Vader zijn kinderen ter wereld. Men zou van hemelgeboorte kunnen spreken.¹ Daarom vind ik vertalingen als 'macht' (HSV) of 'vermogen' (NB) niet gelukkig, hoewel er in beide gevallen duidelijk bij staat dat het ons gegeven moet worden. Het is zonder meer een vondst van de NBV om hier het woord 'voorrecht' te gebruiken. Kind van God zijn ligt absoluut niet in onze macht en gaat ons vermogen ver te boven. Het is een voorrecht, dat ons geschonken wordt door de unieke zoon van God. Hij noemde zichzelf de exclusieve weg tot de Vader (Joh.14,6). Alleen Gods eigen zoon heeft de macht en het vermogen om mensen te bestempelen als Gods kinderen, wanneer Hij in geloof aanvaard en ontvangen wordt. Het geloof namelijk, dat Jezus Christus het Woord, het Licht en het Leven is. In de eerste brief van Johannes wordt het kind van God zijn verbonden met de grote liefde die de Vader ons gegeven heeft. Wij worden Gods kinderen genoemd en we mogen we dan ook werkelijk kinderen van Hem zijn (1 Joh.3,1). En al worden we in deze wereld vaak niet als zodanig herkend, dat zal veranderen bij de verschijning van Jezus Christus in volle glorie: dan zullen we zijn zoals Hij is (1 Joh.3,2). Wat een voorrecht!

Voorbeeld V: Johannes 1,14a

NBV	Het woord is mens geworden en heeft bij ons gewoond.
HSV	En het Woord is vlees geworden en heeft onder ons gewoond.
NB	Het spreken is vlees-en-bloed geworden en heeft bij ons zijn tent opgeslagen.

In vers 14a van de proloog bezorgt het Nederlands ons de nodige hoofdbrekens. Het Woord is *sarx* ('vlees') geworden: hoe vertaal je dat? De drie besproken vertalingen gaan ieder hun

eigen weg, maar geen van de drie heeft een oplossing die meteen overtuigt. Sarx staat voor de gestalte van een kwetsbaar, sterfelijk mens. Een term als ‘vleeswording’ (HSV) is niet gangbaar in hedendaags Nederlands en roept verkeerde associaties op. Het woord ‘menswording’ (NBV) biedt naar mijn smaak een wat flets alternatief. De uitdrukking ‘vlees-en-bloed’ (NB) is op zichzelf bruikbaar en komt als zodanig ook in het Nieuwe Testament voor³, maar ze wordt meestal in een andersoortige context gebruikt. Eigenlijk zou een combinatie van wat de drie vertalingen ons hier aanreiken nog de beste omschrijving bieden: Het Woord is mens geworden, een mens van vlees en bloed. Het bijzondere is, aldus de proloog, dat het Woord onze medemens is geworden. Hij heeft onder ons gewoond, of zoals de NB de Griekse werkwoordsvorm *eskènoosen* weergeeft: Hij heeft bij ons zijn tent opgeslagen. Dat met dit johanneïsche woordgebruik het beeld wordt opgeroepen van verblijven in een tent, blijkt uit Openbaring 21,3: Zodra zijn hemelse tent (*skènè*) op aarde is uitgespannen, zal God onder de mensen komen wonen (*skènoosei*). Dat is Gods nabijheid in het nieuwe Jeruzalem, grootser dan zijn bereikbaarheid voor het volk Israël in de ontmoetingstent. Hier duidt het op een goddelijke nabijheid in de menselijke gestalte van Jezus, zoals die is waargenomen door de ooggetuigen rondom de apostel Johannes. Samen met hem kunnen zij garant staan voor de betrouwbaarheid van het vierde evangelie.³ En dat doen zij door gezamenlijk te verklaren: wij hebben zijn goddelijke glorie aanschouwd.

Voorbeeld VI: Johannes 1,16-17

NBV Uit zijn overvloed zijn wij allen met goedheid overstelpt. De wet is door Mozes gegeven, maar goedheid en waarheid zijn met Jezus Christus gekomen.

HSV En uit Zijn volheid hebben wij allen ontvangen, en wel genade voor genade. Want de wet is door Mozes gegeven, de genade en de waarheid zijn door Jezus Christus geworden.

NB Ja, uit zijn volheid hebben wij alles mogen aannemen, en wel genade op genade; hoewel de Wet door Mozes is gegeven geschiedt ‘de genade en de waarheid’ (Ps. 85,11) door Jezus Christus.

Hier krijgen we te maken met typisch Grieks idioom: *charis anti charitos*. Meestal proberen vertalers deze uitdrukking te verbinden met het voorafgaande, waar sprake was van de overvloed van het mensgeworden woord. Uit die onuitputtelijke rijkdom ontvangen wij de ene genadegave na de andere. We zien dat in de drie vertaalvoorbeelden terug: ‘met goedheid overstelpt’ (NBV), ‘genade voor genade’ (HSV), of ‘genade op genade’ (NB).

Maar dan had er in het Grieks eigenlijk een ander voorzetsel moeten staan: *epi* (op) en niet *anti*. Dat heeft in de bijbel gewoonlijk de betekenis: in plaats van. Ik geef twee voorbeelden, een uit het Oude Testament en een uit het Nieuwe Testament. Abraham offerde een ram in plaats van zijn zoon (Gn. 22,13 LXX); Archelaüs was koning over Judea in plaats van zijn vader Herodes (Mt. 2,22). Johannes spreekt enigszins raadselachtig over ‘genade in plaats van genade’. En dat kunnen we beter met het vervolg verbinden dan met het voorafgaande. Vers 16 wordt uitgelegd in vers 17.⁴ Het inleidende woordje *hoti* (of *kai* volgens veel handschriften) heeft dan een verklarende functie en zou met ‘immers’ vertaald moeten worden. Zoals de wet was gegeven door Mozes, zo zijn de genade en de waarheid door Jezus Christus gekomen. Met zijn komst in de wereld werd de Tora vervuld. Wat Mozes geschreven had, ging over Hem (Joh. 1,46; 5,46). Mozes en Christus worden niet tegenover elkaar geplaatst, maar Gods heilswerk in de geschiedenis kent wel een dynamische voortgang. Gods knecht wordt opgevolgd door Gods zoon.

In de Kanttekeningen bij de Statenvertaling wordt de mogelijkheid geopperd dat ‘genade voor genade’ doelt op de genade van het Nieuwe Testament voor de genade van het Oude Testament. Op die manier zijn deze woorden uit de proloog ook meestal geïnterpreteerd door de kerkvaders.⁵ Met deze waardevolle suggestie uit de geschiedenis van de exegese komen we op het juiste spoor. De wet van Mozes was al een tastbaar bewijs van Gods gunst voor Israël, maar die gave wordt nog overtroffen door de genade en de waarheid zoals die zich verenigen in de persoon van Jezus Christus. Genade is hier dus een goddelijke gave. Mocht Mozes indertijd bemiddelen bij de wetgeving op de berg Sinai, Jezus Christus belichaamt zelf het feit dat Gods gereali-seerde gunst ter wereld is gekomen (*egeneto* herinnert misschien aan de in vers 14 genoemde menswording van het Woord).⁶ Vandaar dat de proloog hier voor het eerst de historische namen noemt van het Woord, dat een mens van vlees en bloed is geworden. Zo kennen wij Hem. De Logos is niemand anders dan Jezus Messias.

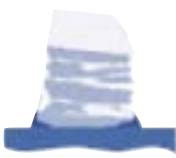
Voorbeeld VII: Johannes 1,18

NBV Niemand heeft ooit God gezien, maar de enige Zoon, die zelf God is, die aan het hart van de Vader rust, heeft hem doen kennen.

HSV Niemand heeft ooit God gezien; de eniggeboren Zoon, Die in de schoot van de Vader is, Die heeft Hem ons verklaard.

NB God: niemand heeft hem ooit gezien; de eniggeboren Zoon, die de Vader het naast aan het hart is, hij legt hem aan ons uit!

Aan het slot van de proloog stuiten we op drie verschillende punten.

Het eerste punt betreft de gevolgde Griekse teksteditie. Moderne vertalingen baseren zich op de standaardtekst die over heel de wereld door bijbelvertalers gebruikt wordt, de editie Nestle-Aland en de daaraan gerelateerde uitgaven van de United Bible Societies. De Statenvertaling, ook in herziene versie, volgt traditioneel de zogeheten meerderheidstekst. Nu doet zich het opmerkelijke verschijnsel voor dat de Nestle-Aland tekst leest: '(de) eniggeboren God', terwijl de meerderheidstekst leest: 'de eniggeboren Zoon'. Zodoende mist de HSV hier een expliciete verwijzing naar de Godheid van Christus, hoewel het goddelijke Woord natuurlijk vanaf het begin de toonhoogte van de proloog bepaalt. Nu is het verschil tussen de gebruikelijke afkortingen voor 'God' en voor 'zoon' in Griekse manuscripten slechts één letter. Beide lezingen zijn tekstkritisch verdedigbaar, maar persoonlijk zou ik hier de voorkeur geven aan de meerderheidstekst.⁷⁾ Dat is blijkbaar ook de keuze geweest van de NB, die zich trouwens voor heel het Nieuwe Testament baseert op een sterk verouderde uitgave van Nestle-Aland uit 1957. Maar waarom men er in dit geval voor gekozen heeft niet de lezing uit deze editie maar een tekstvariant uit het kritisch apparaat te vertalen, is mij een raadsel.⁸⁾ Het tweede punt betreft de taalkundige verbindingen binnen hetzelfde bijbelboek. Over de Eniggeborene zegt de proloog letterlijk dat hij 'aan de boezem' (Grieks: *eis ton kolpon*) van de Vader is. Deze uitdrukking spreekt van een liefdevolle intimiteit tussen Vader en Zoon. De HSV vertaalt letterlijk: 'Die in de schoot van de Vader is', terwijl NBV en NB kiezen voor een uitdrukking die in het Nederlands gangbaarder is maar wel vergelijkbare associaties oproept, resp.: 'die aan het hart van de Vader rust' en 'die de Vader het naast aan het hart is'. Hier heeft de NBV mijn voorkeur, omdat het rusten heel mooi de huidige positie weergeeft van Gods zoon in de hemel. Dat hij de Vader het naast aan het hart is, kan puur als een kwalificerend element worden opgevat. En dat is niet de bedoeling van Johannes. Aan het eind van de proloog gaat het over Jezus Christus, het mensgeworden Woord, in zijn hemelse glorie. Thans zit Hij aan de rechterhand van de Vader, zoals de christelijke kerk het heeft verwoord in haar drie oecumenische belijdenissen: de Apostolische Geloofsbelijdenis, de Geloofsbelijdenis van Nicea en de Geloofsbelijdenis genoemd naar Athanasius.

Nu wordt deze uitdrukking verderop in het evangelie ook gebruikt om iets te zeggen over de relatie tussen Jezus en zijn lievelingsleerling. En wel als het gaat over de tafelschikking bij het laatste Pesach. De lievelingsleerling bevond zich toen vlak naast Jezus, hij lag naast hem aan tafel aan, dat wil zeggen op borsthoogte (Joh. 13,25; verg. 21,20: *epi to stêthos*). Er was een grote vertrouwelijkheid tussen die beiden, twee boezemvrienden (Joh. 13,23 (*en tooi*

kolpooi; verg. Lc. 16,22-23: *eis ton kolpon, en toois kolpoois*)). Alleen de HSV heeft deze parallel bewaard: de Eniggeboren Zoon in de schoot van de Vader, de lievelingsleerling in de schoot van Jezus. Het is dezelfde positie, beschreven in dezelfde termen. De NBV meldt alleen dat hij naast Jezus aanlag aan tafel en de NB vertaalt hier - anders dan in de proloog - letterlijk: 'aan de boezem van Jezus'. De Eniggeborene heeft een vertrouwenspositie bij de Vader. Over het derde en afsluitende punt kan ik kort zijn. Het laatste woord van de proloog kan op zichzelf genomen in klassiek Grieks betekenen: Hij heeft de weg gewezen. Het werkwoord mist namelijk een object. In het ontstaansproces van de NBV is deze vertaalmogelijkheid dan ook serieus overwogen. Maar strikt genomen zou dat een wat mysterieuze route opleveren. Leidt Jezus ons de boezem van zijn Vader binnen? Zelf heeft Hij gezegd dat Hij niet alleen de weg wijst, maar dat Hij hoogstpersoonlijk de enige weg naar de Vader is. 'Ik ben de weg, de Waarheid en het Leven; alleen via Mij komt men bij de Vader' (Joh. 14,6). Daarom is in alledrie de besproken vertalingen terecht de vertaaltraditie gevolgd, die als grammaticaal object aanvult: 'God', of 'de Vader'.⁹⁾ Niemand heeft ooit God gezien, maar Jezus heeft [Hem aan ons] doen kennen, verklaard, uitgelegd. De Zoon is de exegeet van de Vader!

Slotwoord

Het vergelijken en beoordelen van vertalingen is niet zo eenvoudig als het misschien lijkt. In feite gaat het om een optelsom van een groot aantal plus- en minpunten, waarna uiteindelijk in een totaaloverzicht de balans moet worden opgemaakt. De drie in het voorgaande besproken recente Nederlandse vertalingen op de proloog van het Johannes-evangelie hebben ieder hun eigen profiel en mede daardoor komen natuurlijk zowel sterke als zwakke kanten naar voren. Toch zijn ze in het concrete vertaalresultaat met elkaar vergelijkbaar. Van dat resultaat is veel goeds te zeggen, maar er zijn bij elke vertaling wel kritiekpunten aanwijsbaar.

De meeste kritiek heb ik op de NB. Doorgaans kan ik me goed vinden in de weergave die de NBV van de proloog biedt, al zou ik die graag op minstens twee punten willen corrigeren. Bij Voorbeeld V met behulp van de NB: 'Het Woord is een mens van vlees en bloed geworden en heeft bij ons zijn tent opgeslagen'. Bij Voorbeeld VI met behulp van de HSV: 'Uit zijn overvloed hebben wij allen genade in plaats van genade ontvangen. Want de wet is door Mozes gegeven, genade en waarheid zijn met Jezus Christus gekomen'. Dus mijn conclusie luidt: op naar de geplande revisie van de Nieuwe Bijbelvertaling!

Prof.dr. P.H.R. van Houwelingen is hoogleraar Nieuwe Testament aan de Theologische Universiteit te Kampen

- 1 *Ek theou egennèthèsan*. Zie ook Joh. 3,3-8 (verg. 1 Petr. 1,23; 1 Joh. 4,7; 5,1.18). Van Houwelingen, *Johannes*, 50-51 en 90-94.
- 2 Vergelijk Mt. 16,17; 1 Kor. 15,50; Gal. 1,16; Ef. 6,12; Hebr. 2,14.
- 3 Iets dergelijks gebeurt in Joh. 21,24b. Zie voor een historisch perspectief op het vierde evangelie, naast de vele theologische benaderingen die ten beste gegeven zijn, Craig L. Blomberg, *The Historical Reliability of John's Gospel. Issues & Commentary*. Downers Grove: InterVarsity Press, 2001.
- 4 Zo ook Thyen, *Johannesevangelium*, 103.
- 5 Martine Dulaey, 'Jean 1, 16-17 dans l'interprétation patristic', in: Jaques Sys (ed.), *Graphè, no. 10 - Prologue de Jean*. Lille: Centre de Recherches de l'Université Charles-de-Gaulle, 2001, 103-123.
- 6 'Gerealiseerde gunst' is een poging om het Griekse *charis kai alètheia* (zie ook vers 14) als hendiadys te vertalen. De NBV-weergave van *charis* met goedheid is te horizontaal en doet geen recht aan de woordbetekenis: gunstbewijs, gave, genade - namelijk van een hooggeplaatste ten opzichte van een lagergeplaatste. De verwijzing van de NB naar Ps. 85,11 is in zoverre juist dat
- 'genade en waarheid' (*chèsed wè-èmet*) daar een woordpaar vormen. Maar dit geldt evengoed voor Ps. 25,10, Ps. 40,11 en Ps. 61,8. De Septuagint vertaalt het Hebreeuwse woordpaar echter niet met *charis kai alètheia* maar met *eleos kai alètheia*: 'barmhartigheid en waarheid'. Het ligt veel meer voor de hand te verwijzen naar de reeks goddelijke eigenschappen waarmee JHWH zelf zich op de berg Sinai aan Mozes had bekendgemaakt (Ex. 34,4-7); waarop Mozes nederig Gods gunst afsmeekte over het volk Israël (Ex. 34,8-9). Of zo'n verwijzing middenin een vertaling moet staan, is weer een andere kwestie.
- 7 Zie voor de belangrijkste argumenten: Van Houwelingen, *Johannes*, 55.
- 8 Ook in die 23ste druk wordt 'God' gelezen; maar volgens de toelichting van Nestle-Aland behoort de lezing van de meerderheidstekst en de codex Alexandrinus, die als variant in het kritisch apparaat te vinden is, tot "solche Lesarten... die ernstlichen Anspruch auf Ursprünglichkeit haben".
- 9 Argumenten bij Robert H. Gundry, *The Old is Better. New Testament Essays in Support of Traditional Interpretations*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2005, 361-362.

Liedboek gezang 19: Uit angst en nood stijgt mijn gebed

l i e d b o e k

Vanaf zondag 4 december staan er liederen op het rooster van het 'Lied van de Week' die door de Generale Synode van Amersfoort 'in eerste lezing' vrijgegeven zijn. Wanneer op de volgende synode geen steekhoudende bezwaren ingediend worden, zullen deze liederen ook 'in tweede lezing' goedgekeurd worden.

J. Smelik ■

Psalm 130

In verband met de adventstijd, waarin noties als boete, berouw en inkeer centraal staan, is gekozen voor gezang 19 uit het *Liedboek voor de Kerken*. Het is een lied 'naar Psalm 130', zoals in het opschrift staat. Psalm 130 heeft in de kerkgeschiedenis altijd een bijzondere plaats gehad. Vanaf de vijfde eeuw (en mogelijk al eerder) behoort de psalm tot de zeven boetpsalmen. Deze psalmen werden gezongen bij rituelen van boete, biecht en verzoening. Psalm 130 gaf uiting aan het besef dat de mens en zijn aardse bestaan vanwege de zonde niet voor

Gods aangezicht kunnen bestaan. Erkenning van eigen ellende en het inroepen van Gods hulp, zoals beide in Psalm 130 gebeuren, waren voorwaarde voor de mens om gereinigd en met God verzoend te worden. Ook in de kerken van de Reformatie bleef psalm 130 tot de populaire psalmen behoren. Maar er was wel verschil. Want in de Middeleeuwen werd het lied bij voorkeur gebruikt als boetelied, en had het aspect van schuldbelijdenis en berouw een overheersend accent. De kerken van de Reformatie hoorde daarnaast in de psalm ook graag de reformatorische boodschap van het *sola fide en sola gratia*.

In de Lutherse traditie is de psalm onder meer specifiek in tijden van rouw gezongen. Dat gebeurde doorgaans in de bewerking die Luther in 1523/4 van de psalm maakte: *Aus tiefer Not schrei ich zu dir*. Het is één van de zeven zogeheten psalmliederen die van Luther bekend zijn. Het gaat dan om liederen waarin de oorspronkelijke psalmtekst in meer of mindere mate vrij verwerkt is met doorgaans nieuwtestamentische noties en connotaties. Daarin verschillen deze 'psalmliederen' van de calvinistische psalmberijmingen, zoals wij die kennen en gebruiken.

Uit angst en nood

Gezang 19 uit het *Liedboek* lijkt in eerste instantie een vertaling/bewerking van Luthers lied. Het is immers een lied naar psalm 130 en bovendien wordt de melodie gebruikt die ook bij Luthers bewerking van deze psalm gebruikt wordt.

Onder de tekst zien we echter alleen de naam van dichter-dominee Jan Wit staan. Hij schreef het lied in 1952 en nam het later op in zijn bundel *Ministeriale* uit 1966. Daarin tekent hij bij dit lied aan: *“Een schriftgezag. Geen vertaling van Luthers ‘Aus tiefer Not’, maar een eigen bewerking van de 130ste psalm op de melodie van dit lied”* (pag. 97).

En inderdaad, wanneer we tekst van Jan Wit leggen naast het lied van Luther, blijkt het niet om een vertaling te gaan, en zelfs niet om een vrije bewerking van Luthers tekst. Het lied van Luther telt vijf strofen (oorspronkelijk waarschijnlijk vier) en het lied van Wit heeft slechts drie strofen.

Dat heeft te maken met het gegeven dat Luther in zijn psalmbewerking volop aan het exegetiseren is. Op diverse plaatsen horen we in klare taal de boodschap van het evangelie zoals de reformator dat herontdekt had. Bijvoorbeeld in strofe 2 en 3 waarin we de volgende regels tegenkomen: *Vor dir niemand sich rühmen kann, des muß dich fürchten jedermann und deiner Gnade leben. Darum auf Gott wil hoffen ich, auf mein Verdienst nicht bauen.*

In het lied van Jan Wit zijn al deze toegevoegde elementen niet terug te vinden. Hij volgt de gereformeerde traditie waarbij hij zich dus vrijwel beperkt tot het weergeven/bewerken van de oorspronkelijke psalmtekst.

Voorals in vers 1 is het Wit gelukt om dicht bij de onberijmde tekst te blijven. Dit couplet is een bewerking van de verzen 1 tot en met 4 van de onberijmde psalm. In strofe 2 zijn de verzen 5 en 6 verwerkt, terwijl de slotstrofe een bewerking is van de laatste twee verzen van de psalm. Dit slotcouplet is trouwens het meest vrij bewerkt.

Jan Wit schreef zijn berijming bij het spel *Niemandsland*, een spel over de geschiedenis van de twaalf verkenneren uit Numeri 13 en 14. Het lied werd gezongen op het moment dat duidelijk wordt dat het volk een tocht van veertig jaren door de woestijn moet gaan maken

omdat ze op instigatie van de verkenneren een verkeerde keuze had gemaakt.

En zo begrijpen we opeens ook waar de volgende versregels uit strofe 3 vandaan komen die niet in de oorspronkelijke psalm staan: *‘Want Hij verlaat u nimmermeer, al kiest gij ook ten kwade. Hij leidt u door de woestijn’*. Natuurlijk wordt in deze regels niet gezegd dat God de mens niet zal verlaten wanneer hij voorgoed afscheid neemt van God. Nee, het gaat erom dat God de mens niet alleen laat wanneer deze verkeerde keuzen (zonde) maakt. Dan nog blijft Hij een God van genade en bevrijding.

Vormtechnisch gezien kan gemeld worden dat het lied 'Aus tiefer Not' een strofevorm heeft die we bij meer liederen van Luther tegenkomen (met name in zijn psalmliederen): zeven-regelige strofen van 8-7-8-7-8-8-7 lettergrepen. Ook herkennen we de zogeheten bar-vorm. Dat wil zeggen: de regels 1/2 worden herhaald in de regels 3/4 (= Aufgesang), waarna de regels 5 tot en met 7 als 'Abgesang' volgen.

Melodie

Zoals bij meer van zijn liederen schreef Luther niet alleen de liedtekst, maar ook de melodie. Zo is ook de melodie van gezang 19 van zijn hand. Het is één van de fraaiste en bekendste melodieën uit de zestiende-eeuwse Reformatie. De melodie staat in de phrygische modus, één van de modi die Luther gebruikte voor melodieën bij gebedsteksten. De melodie geeft de tekst van Luthers tekst 'Aus tiefer Not' op haast plastische wijze muzikaal gestalte. Bijvoorbeeld de kwintval op de eerste woorden 'aus tiefer' en de schrijnende halve-toonsafstand bij de woorden 'tiefer Not'. Deze fraaie woord-toonverhouding is in Wits lied gehandhaafd.

De vijfde en zevende regel worden beheerst door twee kwartsprongen, waardoor de gebedsroep hartstochtelijker wordt. In regel 6 komen opeens de kwintval weer tegen uit het begin van het lied, zij het nu verderop in de regel bij de eerste twee lettergrepen van het woord 'menselijke'. In Luthers lied staat hier het woord 'unrecht'.

Kenmerkend voor de melodie is verder dat alleen de regels 1 en 3 met een hele noot beginnen; de overige regels beginnen met een kwartnoot rust gevolgd door een kwartnoot. Aparte aandacht vraagt de ritmische verschuiving in de vijfde regel bij de woorden 'eindeloos geduld'. Daar hebben we het ritme: lang-kort-lang-kort-lang-lang.

Het lied vraagt om een rustig tempo, waarbij u als indicatie kunt nemen: circa MM 88 voor de halve noot (= dus MM 44 voor de hele noot).

Dr. J. Smelik is hymnoloog-musicoloog en post-doc-onderzoeker aan de Theologische Universiteit te Kampen

Pastoraat rond huwelijk en echtscheiding

Over gebrokenheid, overheersing en hoop

In onze samenleving staat het huwelijk sterk onder druk. Aan de ene kant heeft het huwelijk als verbintenis tussen man en vrouw zijn positie als unieke samenlevingsvorm verloren. Er zijn meerdere mogelijkheden om de relatie tussen een man en een vrouw die (tijdelijk) samen door het leven willen gaan juridisch vorm te geven. Ook is het huwelijk opengesteld voor mensen van hetzelfde geslacht. Verder heeft de drang tot individualisering er toe bijgedragen dat de positie van het huwelijk als samenlevingsvorm binnen het geheel van de wetgeving zwakker is geworden.

M.J. Verkerk ■

1. Inleiding

Aan de andere kant wordt het huwelijk van binnen uit aangetast. Secularisatie en verandering van de moraal hebben daartoe sterk bijgedragen. Evenals de feministische beweging, de tendens tot individualisering en de veranderingen in het denkklimaat ('postmoderne samenleving'). De effecten van deze veranderingen zijn duidelijk zichtbaar. Relaties worden vluchtiger. Samenwonen is meer regel dan uitzondering. Veel huwelijken stranden. Met vaak ernstige gevolgen voor psychosociale ontwikkeling van de kinderen. Ook christenen staan aan deze ontwikkelingen bloot en worden daardoor beïnvloed. Steeds vaker staan christenen bij de brokken van hun huwelijk en lijkt echtscheiding de beste oplossing.

Het is verheugend dat er de laatste jaren in christelijke kring intensief nagedacht wordt over de vragen rond huwelijk en echtscheiding. In onze eigen kerken is op de Generale Synode Zuidhorn 2002 uitvoerig op deze vragen ingegaan. Deputaten hebben een gedegen rapport geschreven waarin de problematiek in kaart is gebracht, de bijbelse gegevens besproken zijn en aanbevelingen gedaan worden. Voor de Generale Synode Amersfoort 2005 hebben de deputaten een vervolgrapport geschreven waarin de reacties op hun werk verwerkt zijn en de resultaten van voortgaande bezinning neergelegd zijn.¹⁾ Ook in andere kerken vindt uitvoerige bezinning plaats over dit onderwerp. Zo hebben bijvoorbeeld de kerken die deelnemen aan de *Evangelische Alliantie* en die lid zijn

van het *Landelijk Platform voor de Volle Evangelie- en Pinksterbeweging* recent een handreiking voor de gemeenten opgesteld inzake huwelijk, echtscheiding en hertrouwen.²⁾ In deze handreiking wordt in betrekkelijk kort bestek (25 p.) op bijbelse en pastorale wijze deze ingewikkelde problematiek op evenwichtige wijze besproken.

In deze bijdrage wil ik enkele vragen rond huwelijk en echtscheiding aan de orde stellen. Met name wil ik aandacht geven aan enkele aspecten die in de discussie vaak onderbelicht blijven. Uiteindelijk gaat het mij om de betekenis van deze vragen voor het pastoraat.³⁾

2. Gebroken wereld

We leven in een gebroken wereld leven. We kennen allemaal het bekende gedeelte uit het achtste hoofdstuk van de brief van Paulus aan de Romeinen over het 'zuchten van de schepping':

"De schepping ziet er reikhalzend naar uit dat openbaar wordt wie Gods kinderen zijn. Want de schepping is ten prooi aan zinloosheid, niet uit eigen wil, maar door hem die haar daaraan heeft onderworpen".

Paulus blijft niet staan bij deze zinloosheid. Hij gaat verder:

"Maar ze heeft hoop gekregen, omdat ook de schepping zelf zal worden bevrijd uit de slavernij van de vergankelijkheid en zal delen in de vrijheid en luister die Gods kinderen geschonken wordt. Wij weten dat de hele schepping nog altijd in barensweeën zucht en lijdt".

En dan komt er eigenlijk een heel bijzonder gedeelte; een gedeelte dat eigenlijk in de christelijke kerk en in het pastoraat weinig aandacht heeft gekregen:

“En dat niet alleen, ook wijzelf, die als voorschot de Geest hebben ontvangen, ook wij zuchten in onszelf in afwachting van de openbaring dat we kinderen van God zijn, de verlossing van ons sterfelijk bestaan”.

de bijbel laat zien dat de vloek een bepaald patroon heeft

Paulus spreekt hier over de kinderen van God die de Geest ontvangen hebben. Deze kinderen leven in een wereld die ten prooi is aan zinloosheid. Deze kinderen ervaren en beleven zelf de vergankelijkheid. Deze kinderen wachten op de verlossing uit dit sterfelijk bestaan. Op geen enkele manier mag het betoog van Paulus als pessimistisch worden gezien. Het hele hoofdstuk spreekt over de hoop die gefundeerd is in Jezus Christus. Het eerste vers van dit hoofdstuk begin met de zekerheid dat ‘wie in Christus Jezus’ niet meer worden veroordeeld. Het betoog van Paulus mag ook zeker niet als onpastoraal worden gezien. Hij steekt de zuchtende gelovigen een hart onder de riem. In vers 26 spreekt hij over de Geest die ons in onze zwakheid helpt en die zelf voor ons pleit bij God. Hij eindigt het hoofdstuk met de zekerheid dat niets ons kan scheiden van de liefde van God.

Ook dit gedeelte van Paulus is openbaring van God. Zinloosheid, vergankelijkheid en zuchten. We komen hier de nieuwtestamentische Prediker tegen die het leven door en door kent. Zinloosheid, vergankelijkheid en zuchten. Werkelijkheid in het leven van Gods kinderen. Werkelijkheid in het huwelijk van Gods kinderen. In die werkelijkheid moeten we pastorale zorg geven. Dat vraagt moed, geestelijke moed.

3. Patroon in de zonde

In de discussie over huwelijk en echtscheiding is er één element dat nauwelijks aan de orde komt. De bijbel openbaart ons dat er een bepaald patroon in de zonde zit. Dit patroon zet de huwelijksrelatie van binnen uit onder druk. Dit patroon legt een extra verantwoordelijkheid op de man om in zijn huwelijk te investeren. Een verantwoordelijkheid die Paulus hem in het Nieuwe Testament ook geeft (man als hoofd van de vrouw). Het is een patroon dat van groot belang is in de pastorale begeleiding rond huwelijk en echtscheiding. In het gesprek met de discipelen over huwelijk en echtscheiding verwijst Jezus naar het ‘in den beginne’ (Matteüs 19). Als er iets typerend is voor het ‘in den beginne’ dan is het wel het refrein ‘en God zag dat het goed was’. In het begin was alles goed. Ook de relatie tussen

man en vrouw. Ze waren afhankelijk van elkaar, ze waren op elkaar betrokken, ze leefden in harmonie met elkaar.

De zondeval heeft geweldige gevolgen gehad (Genesis 3). Ook voor de relatie tussen man en vrouw. Afhankelijkheid, betrokkenheid en harmonie werden in de wortel aangetast. Dit komt duidelijk naar voren in wat God tegen de vrouw zegt:

“Je zult je man begeren, en hij zal over je heersen.”

Van de oorspronkelijke harmonie is wel iets over: de vrouw verlangt naar de man. Maar zijn reactie tekent de ernst van de situatie: hij zal over haar heersen. Voor het woord ‘heersen’ wordt in het Hebreeuws een woord gebruikt dat een gewelddadige handeling aanduidt. De man zal de vrouw er met geweld onderhouden. Mishandeling, onderdrukking en verkrachting zullen haar deel zijn. Van de oorspronkelijke afhankelijkheid, betrokkenheid en harmonie is niet veel meer over. De man-vrouw-relatie is ontaard. Beiden - heerser en overheerste - komen niet meer tot hun recht. De bijbel laat zien dat de vloek een bepaald patroon heeft. De man overheerst de vrouw met macht en geweld. De man als dader, de vrouw als slachtoffer. Denk maar eens aan de brallende Lamech. Dát staat ook in de bijbel. Dát openbaart de bijbel ook. Toch hebben christenen deze openbaring vaak niet gehoord. Eeuwenlang hebben christenen het patroon van de vloek niet aan de orde willen stellen. Steeds heeft de kerk - en wordt de kerk niet geregeerd door mannen? - het gewelddadige karakter van de man niet onder ogen willen zien.

De openbaring van de bijbel over het patroon van de vloek is van groot belang voor ons denken over huwelijk en echtscheiding. Wie de geschiedenis een beetje kent weet de bijbel ook hier ‘gelijk’ heeft. De feministische beweging en de christelijke vrouwenbeweging hebben het kwaad tegen de vrouw in kaart gebracht. Zij hebben laten zien dat het kwaad tegen de vrouw naar voren komt in menselijke relaties, in wettelijke regelingen, in economische achterstelling en in vernederende beelden. Zij hebben ook laten zien dat het kwaad tegen de vrouw zich nestelt in structuren als huwelijk, gezin en kerk.⁴⁾

Waarom is het kwaad tegen vrouwen zo wijd verbreid? Waarom is dit kwaad in het huwelijk aanwezig? En in de kerk? Ik zou voor de beantwoording van deze vraag weer terug naar de bijbel willen gaan. Als ik de vloek van Genesis 3 goed tot mij door laat dringen, dan besef ik dat die vloek betrekking heeft op mij. Het kwaad tegen de vrouw zit diep in de man. Het kwaad tegen de vrouw zit in mij. Daarom stranden er ook zo veel huwelijken! Het kwaad tegen de vrouw zit ook diep in de mannelijke kinderen van God die de Geest ontvangen hebben.

Daarom stranden er ook veel christelijke huwelijken.

Betekent dit dat mannen altijd de oorzaak zijn van een gebroken huwelijk? Betekent dit dat vrouwen altijd vrijuit gaan? Het is beslist niet mijn bedoeling om dat te beweren. De bijbel openbaart ons dat de mens - man en vrouw - in zonde gevallen is. De bijbel openbaart ons dat mannen en vrouwen door overspelig gedrag het huwelijk van binnen uit ondergraven. Maar ik wil wel op een bepaald patroon in de zonde wijzen dat in de vragen rond huwelijk en echtscheiding nauwelijks aan de orde wordt gesteld. Een patroon met de man als actor. En ik meen dat ik dat patroon ook juist als man aan de orde moet stellen.⁵

4. Maatschappelijke context

Het is van belang om iets dieper in te gaan op de maatschappelijke context. De wereld waarin wij leven is bijzonder sterk veranderd. Dat betekent dat de vragen rond huwelijk en gezin in een totaal andere context staan dan die van de vorige generatie.

Vanaf de jaren vijftig in de vorige eeuw is de welvaart continu toegenomen. Jaren achtereen is de werkeloosheid laag geweest. Er is een uitgebreid net van sociale voorzieningen opgebouwd. De wetgeving is op allerlei punten aangepast. In de jaren zeventig is de tweede feministische golf in Nederland losgebarsten. Dit ging gepaard met pleidooien voor vrije seksualiteit en met een felle aanval op huwelijk en gezin. Mede als gevolg van de tweede feministische golf (maar ook vanwege de economische ontwikkelingen) nam het opleidingspeil van meisjes en vrouwen sterk toe. Vanaf de jaren zeventig van de vorige eeuw veranderde ook het zicht op het individu in relatie tot maatschappelijke structuren. Er kwam veel meer aandacht voor de ontwikkeling van het individu. "Het gaat", aldus Sanderijn Cels in haar boek *Grrls!* (1999), "om het individu en ... zijn/haar eigen ontplooiingsmogelijkheden". De nieuwe generatie wil voor alles carrière maken. Een nieuw ideaal is voor je vijftigste 'binnen' zijn. En dat alles onder het motto *Do it yourself*. De maakbaarheid van de samenleving heeft plaats gemaakt voor de maakbaarheid van het eigen leven. In het leven van *yuppies* en *dinkies* zijn relaties en seksualiteit steeds meer een consumptieartikel aan het worden. Al deze ontwikkelingen hebben een geweldige invloed op de mens en zijn relaties.

In dit kader wil ik op twee recente publicaties wijzen. Richard Sennett signaleert in zijn boek *The Corrosion of Character* (1998) dat onder invloed van het 'nieuwe kapitalisme' de vaste arbeidsstructuren vervangen worden door flexibele arrangementen en kortdurende projecten. Hij wijst er op dat deze ontwikkeling wordt gepresenteerd als een vooruitgang waarin mensen worden bevrijd van bureaucratie en meer

vrijheid krijgen om hun leven vorm te geven. Sennett laat zien dat deze ontwikkeling een bittere keerzijde heeft. Flexibiliteit in arbeidsrelaties laat weinig ruimte voor de ontwikkeling van deugden als betrokkenheid, loyaliteit en trouw. Met andere woorden, flexibiliteit leidt tot corrosie van het karakter van mensen. Deze corrosie tast alle sociale relaties aan waarbinnen mensen leven, onder andere huwelijk en gezin. Roel Kuiper spreekt in zijn lectorale rede *Hervormen of ingrijpen?* (2003) over de 'onthechte samenleving'. Hij bedoelt daarmee dat het beeld dat mensen van zichzelf en van de samenleving hebben, gestempeld wordt door ervaringen van sociale en culturele onthechting. Hij wijst op vier kenmerken:

- (a) het dunner en breekbaarder worden van sociale relaties,
- (b) het verlies van een gemeenschappelijke identiteit,
- (c) het verlies van gemeenschappelijke waarden en normen, en
- (d) het verlies van een duidelijk toekomstperspectief.

Het gevolg van deze ontwikkelingen is dat mensen zich niet meer verbonden voelen met de samenleving waarin ze leven.

"These are difficult times", zo begint Anne Fausto-Sterling haar boek *Myths of Gender* (1985). Met deze uitspraak verwoordde zij de onzekerheid van mannen en vrouwen in de samenleving na de tweede feministische golf. In onze samenleving is dit woord actueler dan ooit. De nadruk op de maakbaarheid van het eigen leven, de corrosie van het karakter, en de onthechting van de samenleving maken het een schier onmogelijke opgave om recht te doen aan het twee-zijn van de mens. Het maakt het schier onmogelijk om te leven naar de waarden en normen 'van den beginne'. Het legt een geweldige hypotheek op huwelijk en gezin. En toch ... er is hoop.

5. Barmhartigheid

In Mattheüs 19 worden de vragen over huwelijk en echtscheiding aan de orde gesteld door de Farizeeën. Niet omdat zij vragen hadden vanuit pastorale bewogenheid. Nee, zij wilden Jezus beproeven. Zij werpen de vraag op of echtscheiding mag. En wel 'om willekeurige redenen'. Jezus laat zich niet verleiden tot een discussie over wanneer wel en wanneer niet. Hij neemt de vragers mee terug naar het begin: de instelling van het huwelijk door God zelf. Wat God tot stand brengt mag de mens niet ontbinden. Jezus is duidelijk: echtscheiding past niet bij de stijl van het koninkrijk van God. Hoe radicaal die stijl van het koninkrijk is blijkt uit het onderwijs van Christus in de bergrede: 'Iedereen die naar een vrouw kijkt en haar begeert heeft in zijn hart al overspel met haar gepleegd'. Ik vraag u: welke man durft de eerste steen te werpen? Ik in ieder geval niet.

Radicaal. Zo mogen we het onderwijs van Jezus karakteriseren. Die radicaliteit wordt van de kerk gevraagd. Die radicaliteit wordt van ambtsdragers gevraagd. En laat ik meteen daarbij zeggen dat die radicaliteit tot zegen zal zijn. Het huwelijk is een bijzonder mooie instelling. Het huwelijk vraagt bescherming door de burgerlijke wetgever. Het huwelijk dient gedragen en ondersteund te worden door de kerkelijke gemeente. Een echtpaar dat zich in hun huwelijk richt naar de wet van God zal tot zegen zijn: voor hen beiden, voor hun eventuele kinderen, voor de kerk en voor de maatschappij.

radicaliteit wordt van kerk en ambtsdragers gevraagd

Radicaal. Maar ook barmhartig. Het is opvallend dat Jezus de scheidsbrief niet afschaft. Hij geeft aan waarom die scheidsbrief er eigenlijk niet zou moeten zijn: 'maar dat is niet vanaf het begin zo geweest'. Hij geeft ook aan waarom Mozes die scheidsbrief heeft toegestaan: 'omdat u harteloos en koppig bent'. Door de radicaliteit heen is Jezus barmhartig. Hij houdt rekening met de gebrokenheid van het leven. Hij kent het zuchten van de schepping. Hij erkent het patroon in de zonde.

Die combinatie van radicaliteit en barmhartigheid vinden we ook terug in het onderwijs van Paulus. De hoofdlijn van het betoog van 1 Korinte 7 is: niet scheiden. Binnen deze hoofdlijn houdt hij rekening met de hardheid van het hart. Hij houdt rekening met de zwakheid van mannen en vrouwen. En hij doet dat in de concrete situatie van de gemeente van Korinte.

Het onderwijs van Christus en de brieven van Paulus maken het ons niet gemakkelijk. Aan de ene kant de hoge norm van het koninkrijk en aan de andere kant de barmhartigheid van God. Aan de ene kant de boodschap van de goddelijke oorsprong van het huwelijk en aan de andere kant oog voor de gebrokenheid van het leven. In dat spanningsveld staat de pastor. Dat spanningsveld kan de pastor nooit ontlopen. Beter gezegd: dat mag hij (of zij) nooit ontlopen. Zit daar ook niet de kern van christelijke pastoraat? Zorgen voor gelovige kinderen van God die leven in een gebroken wereld? Zorgen in de breedste zin van het woord: terechtwijzen, bemoedigen en troosten.

In een gebroken wereld heeft een pastor niet alle antwoorden en hoeft die ook niet te hebben. In ernstige gevallen van huwelijksontwrichting kan het soms meer geboden zijn om iemand tot steun te zijn dan iemand al te zeer te onderhouden over (vermeende) geboden en verboden.

Ik wil daaraan toevoegen dat we pastorale zorg moeten geven in de context van deze tijd. Dat

wil zeggen, in een context van maakbaarheid van het eigen leven, corrosie van het karakter, en onthechting van de samenleving. Dat betekent ook dat er - feitelijk gezien - andere gronden voor echtscheiding kunnen zijn dan door Christus en Paulus aangegeven. Daarin komt ook onze christelijke verantwoordelijkheid naar voren: we moeten keuzen maken in deze tijd. Binnen de bijbelse lijnen van radicaliteit en barmhartigheid.

6. Conclusie

In de brief aan de Galaten spreekt Paulus overtuigend over de vernieuwing van het leven. Hij stelt dat we in de weg van de Geest niet meer onderworpen zijn aan de wet. Hij verkondigt de vrucht van de Geest: liefde, vreugde en vrede, geduld, vriendelijkheid en goedheid, geloof, zachtmoedigheid en zelfbeheersing. Een belofte voor gehuwden die vechten voor hun huwelijk. Een belofte voor pastores die echtparen begeleiden.

Ik kom nog even terug op het achtste hoofdstuk van de brief aan de Romeinen. Het is opvallend dat Paulus in dit hoofdstuk zoveel over de hoop spreekt. Hij bemoedigt de kinderen van God met de belofte ze mogen leven in de verwachting van het volmaakte. 'In deze hoop', zegt hij, 'zijn we gered'. In deze hoop mogen pastores hun werk doen.

Dr. Maarten J. Verkerk publiceerde verschillende boeken op het gebied van man, vrouw en relaties. Onder andere *Sekse als antwoord* en *M/V. Mens en relaties in de eenentwintigste eeuw* (samen met zijn vrouw). Hij werkt als interim manager in een psychiatrisch ziekenhuis en is tevens bijzonder hoogleraar reformatische wijsbegeerte aan de Technische Universiteit Eindhoven.

Noten:

- ¹ Deze rapporten zijn op www.gkv.nl te vinden.
- ² De handreiking *Huwelijk, echtscheiding en hertrouwen* is op te vragen bij de Evangelische Alliantie (tel. 0343-513693 of via www.ea.nl) en kost Euro 4,95 (incl. verzendkosten).
- ³ Dit artikel is een bewerking van een lezing die ik gehouden heb voor de Evangelische Alliantie waarin de handreiking *Huwelijk, echtscheiding en hertrouwen* gepresenteerd werd.
- ⁴ Voor een uitgebreide analyse zie mijn boek *Sekse als antwoord* (Buijten & Schipperheijn, 1997).
- ⁵ In de geschiedenis is de vrouw vaak als 'bron van zonde en wellust' voorgesteld die de onschuldige man verleidt. Het behoeft geen betoog dat dit beeld door mannen naar voren is gebracht. Bij mijn weten openbaart de bijbel geen specifiek patroon in de zonde waarin de vrouw een hoofdrol speelt zoals de bijbel dat wel doet met betrekking tot de man. En mocht dat wel zo zijn dan acht ik het minder gepast om dat als man uitgebreid aan de orde te stellen.